

Διερευνώντας άγνωστες πτυχές της Επανάστασης του 1821

11 έρευνες για την προετοιμασία, τη διεξαγωγή και τη μελέτη του Αγώνα

Οι θεματικές των προγραμμάτων είναι οι παρακάτω:

1. Το Ιόνιο κατά τις τελευταίες δεκαετίες της βενετικής κυριαρχίας (1770-1797)
2. Η μελέτη της ανέκδοτης *Ιστορίας φυσικής και ηθικής του ανθρώπου* (1810) του Επιφάνιου-Στέφανου Δημητριάδη (1760-1826)
3. Φιλική Εταιρεία. Ζητήματα τεκμηρίωσης
4. Το 1821 στην Κωνσταντινούπολη. Οι Ρωμιοί της Πόλης σύμφωνα με οθωμανικές καταγραφές
5. Πόλεμος και Πρόνοια κατά την Ελληνική Επανάσταση
6. Πόλεις του επαναστατημένου ελληνικού χώρου: τεκμήρια ιστορίας
7. Οι Εφημερίδες της Ελληνικής Επανάστασης, 1821-1832
8. Το πολιτικό-ιδεολογικό περιεχόμενο της εμφύλιας ρήξης στο τέλος της Ελληνικής Επανάστασης (1831-1832): Οι αντανακλάσεις στη δημόσια σφαίρα
9. Η Επανάσταση του 1821 και η μελέτη της: το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών
10. Παραστατικές Τέχνες και Επανάσταση του 1821
11. Η αρχιτεκτονική και οι τέχνες στα χρόνια της Επανάστασης. Τομές και συνέχειες

Το ερευνητικό πρόγραμμα «Διερευνώντας άγνωστες πτυχές της Επανάστασης του 1821» υλοποιείται με την υποστήριξη του Κοινωφελούς Ιδρύματος Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος – ΒΙΟΧΑΛΚΟ στο πλαίσιο της «Πρωτοβουλίας 1821-2021».

Η προετοιμασία για την Επανάσταση: Το Ιόνιο κατά τις τελευταίες δεκαετίες της βενετικής κυριαρχίας (1770-1797)

Στις εξελίξεις των πρώτων δεκαετιών του 19ου αιώνα στην πορεία προς την Ελληνική Επανάσταση και τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους, εμβληματικές προσωπικότητες από τα Ιόνια Νησιά, όπως, μεταξύ άλλων, ο κερκυραίος Ιωάννης Καποδίστριας και ο ζακύνθιος Διονύσιος Σολωμός, θα συμβάλουν καθοριστικά, κεφαλαιοποιώντας τη θεσμική και πολιτική κουλτούρα του τόπου καταγωγής τους, στις συντεταγμένες του Αγώνα και της περιόδου που ακολουθεί. Παιδιά της εποχής τους αλλά φορείς των κοινωνικών τους καταβολών, οι ίδιοι και πολλοί άλλοι μαζί με αυτούς, από όλο το κοινωνικό φάσμα, σε χρόνους σχεδόν

παράλληλους θα διαγράψουν πορείες, στις οποίες προθέσεις και αντιλήψεις θα μεταλλαχθούν μέσα από τα φίλτρα της συγκυρίας, των δυναμικών της περιόδου, αλλά και των διεθνών μετασχηματισμών σε κινήσεις και ενέργειες, οι οποίες θα κορυφωθούν στη επανάσταση του 1821.

Σε αυτή την κατεύθυνση, η διερεύνηση της κινητικότητας ανθρώπων και ιδεών στο βενετικό Ιόνιο όπως επίσης των πολιτικών και κοινωνικών αναταράξεων στην περιοχή στη διάρκεια των τελευταίων κρίσιμων δεκαετιών της βενετικής παρουσίας, από το 1768, χρονολογία έναρξης του πρώτου ρωσοτουρκικού πολέμου έως το 1797, έτος πτώσης της βενετικής Πολιτείας, θα επιτρέψει την ανάγνωση των σύνθετων διαδρομών προς τη συγκρότηση μιας νέας ταυτότητας κοινωνικών ομάδων ή μεμονωμένων κοινωνικών υποκειμένων, σε συντονισμό με τις γενικότερες πολιτικές-ιδεολογικές εξελίξεις στην Ευρώπη κατά την ίδια περίοδο. Σε άμεση συνάφεια με τα παραπάνω, η εμφάνιση νέων πολιτικών δυνάμεων στον ευρύτερο ελληνικό χώρο, το πέρασμά τους από το Ιόνιο, το συμβολικό και υλικό αποτύπωμά τους στις ζωές ανθρώπων και κοινωνιών, και η συμβολή τους στη διεύρυνση των προοπτικών αναζήτησης νέων πολιτικών μοντέλων και νέων μορφών διακυβέρνησης, καθιστούν τα νησιά του Ιονίου περιβάλλον ποικίλων πολιτικών ζυμώσεων, αντιφάσεων και συγκρούσεων του νεωτερικού με τον προνεωτερικό κόσμο.

Στοιχεία στα οποία αποτυπώνονται το κλίμα και οι συνθήκες της εποχής μπορεί να αναζητηθούν στα επίσημα έγγραφα των τελευταίων δεκαετιών της βενετικής παρουσίας στην ανατολική Μεσόγειο. Σε αυτό το πλαίσιο, η μελέτη και η αποδελτίωση συγκεκριμένων αρχειακών σειρών από ευρωπαϊκά αρχεία είναι δυνατόν να αναδείξουν τους όρους και τις διαδρομές της πορείας των ιστορικών υποκειμένων προς τον 19ο αιώνα, τις πολλαπλές ταυτότητές τους αλλά και τη ρευστότητα συνόρων και ιδεολογιών.

Παραδοτέο έργο:

Μεταγραφές/αποδελτιώσεις εγγράφων από τις σειρές του Κρατικού Αρχείου της Βενετίας
α) *Rettori, Dispacci, Provveditori da Terra e da Mar*, β) *Bailo a Costantinopoli*, γ) *Consiglio dei Dieci*, δ) *Inquisitori di Stato*.

Μεταγραφές/αποδελτιώσεις αναφορών Βρετανών προξένων στα Ιόνια Νησιά από τα βρετανικά αρχεία (The National Archives, σειρά Foreign Office, 1782-1797).

Ακαδημαϊκή υπεύθυνη:

Κατερίνα Κωνσταντινίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ιστορίας Νέου Ελληνισμού, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

Επιστημονικοί συνεργάτες:

Νικόλαος Καποδίστριας, δρ Ιστορίας, ΕΚΠΑ, υποψήφιος Μεταδιδάκτορας, ΕΚΠΑ
Αργυρώ Γκάναλη, υπ. δρ Ιστορίας, ΕΚΠΑ

Η μελέτη της ανέκδοτης *Ιστορίας φυσικής και ηθικής του ανθρώπου* (1810) του Επιφάνιου-Στέφανου Δημητριάδη (1760-1826)

Η ιδεολογική προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης υπήρξε μια διαδικασία σύνθετη, δυναμική, με αντινομίες, αντιγνωμίες και αντιφάσεις. Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτη περίπτωση είναι ο λόγιος και συγγραφέας Επιφάνιος-Στέφανος Δημητριάδης. Μεταξύ των έργων του (πρωτότυπων και μεταφράσεων, σε έντυπη και χειρόγραφη μορφή), τα οποία εντάσσονται σε ποικίλα γραμματειακά και λογοτεχνικά είδη, ιδιαίτερη θέση από ιδεολογική άποψη έχει η *Ιστορία φυσική και ηθική του ανθρώπου* (1810), αντίγραφο της

οποίας σώζεται σε κώδικα της μονής Αγίου Παύλου του Αγίου Όρους. Το έργο αποτελεί μικρογραφία του έκρυθμου κλίματος της προεπαναστατικής περιόδου και αποτελεί τη μυθοπλαστική ανάπτυξη της ανθρώπινης πορείας από τη Γένεση προς τον Πειρασμό, ο οποίος επικαιροποιείται και αποκτά τη μορφή των νέων ευρωπαϊκών ιδεών (Voltaire, Spinoza, Fontenelle κ.άλ.), της αθεΐας, της ελευθεριότητας και του υλισμού. «Αποστασίες, δημαγωγία, πολυαρχία, αιματοχυσία, αρπαγαί, λεηλασία, πόλεμοι τοπικοί, πόλεμοι παγκόσμιοι», σύμφωνα με το συγγραφέα, είναι συνέπειες του Πειρασμού που ενέσκηψε στην Ιστορία, ενώ ο Ροβεσπιέρος και η Γαλλική Επανάσταση χρησιμοποιούνται ως σχετικά παραδείγματα. Έτσι, το σύνθετο αυτό λογοτεχνικό δοκίμιο αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα των αντιδράσεων έναντι του επαναστατικού πυρετού που σάρωνε την Ευρώπη και τον τουρκοκρατούμενο χώρο πριν από την Επανάσταση του 1821.

Παραδοτέα:

- 1) Ανακοίνωση σε επιστημονικό συνέδριο με τα πορίσματα της έρευνας σχετικά με το κείμενο *Ιστορία φυσική και ηθική του ανθρώπου*.
- 2) Φιλολογικά επεξεργασμένη και σχολιασμένη έκδοση του κειμένου σε μορφή ηλεκτρονικού βιβλίου

Ακαδημαϊκός υπεύθυνος:

Γιάννης Ξούριας, Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Φιλολογίας ΕΚΠΑ

Επιστημονικός συνεργάτης:

Μάρκος Ξυδάκης, υποψήφιος διδάκτωρ, Τμήμα Φιλολογίας ΕΚΠΑ

Φιλική Εταιρεία: ζητήματα τεκμηρίωσης

Σκοπός του ερευνητικού προγράμματος είναι να συμβάλει στην αναβάθμιση της τεκμηρίωσης ως προς τη Φιλική Εταιρεία, με κίνητρο την ανανέωση και εμπάθυνση στη μελέτη της μυστικής εταιρείας, η οποία εξ αρχής συνέδεσε την ύπαρξή της με την επιδίωξη της «ελληνικής ελευθερίας» και την οργάνωση της Ελληνικής Επανάστασης. Ως γνωστόν, τα σχετικά τεκμήρια που σώζονται είναι διασπαρμένα σε ποικίλους φορείς της χώρας και του εξωτερικού, ενώ πλήθος δημοσιευμένων κατά καιρούς συναφών τεκμηρίων έχουν εκδοθεί (συχνά μερικώς ή πλημμελώς) επίσης σε ποικίλα έντυπα, βιβλία ή περιοδικά, αρχής γενομένης με τη συγκομιδή που προσκόμισαν οι Ιω. Φιλήμων και ο Εμμ. Ξάνθος στις δεκαετίες 1830-1850. Τα πρωτότυπα αυτών των τεκμηρίων συχνότατα λανθάνουν. Η τρίτομη έκδοση του *Αρχείου Ξάνθου* (Ιστορική Εθνολογική Εταιρεία τη δεκαετία του 1990) αποτελεί τον πιο πρόσφατο και τον πιο μεθοδικό καρπό ως προς την αρτιότητα της έκδοσης, καθώς επιπλέον στην Εταιρεία διατηρείται προσβάσιμο, το σύνολο του πρωτότυπου υλικού.

Η ερευνητική δραστηριότητα αφορά την αναζήτηση και τον εντοπισμό, περιγραφή, αποδελτίωση και αναπαραγωγή αρχειακού υλικού από τις μεγάλες κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, αρχειακές συλλογές (Γενικά Αρχεία του Κράτους, Εθνική Βιβλιοθήκη, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία, Μουσείο Μπενάκη). Επιδιώκεται συμβολή και στα τρία πιο κάτω επίπεδα: α) στον εντοπισμό νέων χειρόγραφων τεκμηρίων, β) στην ταξινόμηση και τον εμπλουτισμό ειδικών κατηγοριών αρχειακού υλικού, συμπεριλαμβανομένων σε αυτές ήδη δημοσιευμένων εγγράφων, πιθανόν και των πρωτότυπων χειρογράφων τους, όπως και μη εντοπισμένων ή αδημοσίευτων εγγράφων (π.χ. αφιερωτικά), γ) στην αξιοποίηση της διεθνούς και ελληνικής εμπειρίας στην περιοχή των ψηφιακών ανθρωπιστικών ερευνών (digital humanities), προκειμένου η όλη ερευνητική δραστηριότητα να επεξεργαστεί εκ παραλλήλου τον σχεδιασμό ενός ιστοτόπου που ελπίζεται να αποτελέσει το «Ψηφιακό Αρχείο της Φιλικής Εταιρείας».

Παραδοτέα:

Δημιουργία ψηφιακής βάσης δεδομένων που θα αποτελέσει τον πυρήνα ενός ιστοτόπου ανοιχτής πρόσβασης, οποίος δυνητικά θα συγκεντρώσει και θα συνενώσει το μέγιστο κατά το δυνατόν όγκο των σωζόμενων αρχειακών καταλοίπων -και αρχικός σχεδιασμός του.

Ακαδημαϊκή υπεύθυνη:

Νάσια Γιακωβάκη, επίκουρη καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ

Επιστημονική συνεργάτιδα:

Σοφία Πίλουρη, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ

Το 1821 στην Κωνσταντινούπολη. Οι Ρωμιοί της Πόλης σύμφωνα με οθωμανικές καταγραφές

Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης η Οθωμανική Διοίκηση πραγματοποίησε καταγραφές των ελληνορθόδοξων κατοίκων της Κωνσταντινούπολης, σε μία προσπάθεια να γνωρίζει και συνεπώς να ελέγχει καλύτερα τους κατ' αυτήν εν δυνάμει επικίνδυνους κατοίκους της οθωμανικής πρωτεύουσας. Μία από τις καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό το πλαίσιο χρονολογείται στις 14/26 Μαρτίου 1826 και αφορά συνολικά τους μη μουσουλμάνους που εργαζόνταν ή/και ζούσαν στα χάνια της ιστορικής χερσονήσου (Stamboul). Όπως μας πληροφορεί το εισαγωγικό κείμενο της καταγραφής, σκοπός ήταν τόσο να καταγραφούν όλοι οι μη μουσουλμάνοι που βρίσκονταν στα χάνια, καθώς και οι εγγυητές τους, όσο και να διεξαχθεί έρευνα στο χώρο για να βρεθούν τα όπλα που είχαν στην κατοχή τους. Κατόπιν, όσοι ήταν αγνώστου προελεύσεως ή δεν είχαν κάποιον να εγγυηθεί για αυτούς, θα εκδιώκονταν, ενώ όλα τα όπλα θα συγκεντρώνονταν από τις Αρχές και οι κάτοχοί τους θα αποζημιώνονταν σε μετρητά.

Η πηγή, η οποία απαντά σε δύο διαφορετικές αρχαικές συλλογές της Διεύθυνσης Κρατικών Αρχείων της Προεδρίας της Δημοκρατίας στην Κωνσταντινούπολη, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς προσφέρει στοιχεία για τη διεξαγωγή του αφοπλισμού των μη μουσουλμάνων της Κωνσταντινούπολης κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, ενώ παράλληλα συνιστά μία πλούσια πηγή για την ιστορία της εργασίας και των συντεχνιών στην οθωμανική πρωτεύουσα σε μία περίοδο κρίσης.

Στόχος της έρευνας είναι να αναδείξει το προφίλ των Ελληνορθόδοξων που εργαζόνταν ή/και ζούσαν στα χάνια της ιστορικής χερσονήσου και κυρίως στον εμπορικό και βιοτεχνικό πυρήνα της πόλης, ο οποίος επιπλέον δεν απείχε πολύ από το Παλάτι του Τόπκαπι, δηλαδή την έδρα της Οθωμανικής Διοίκησης. Παράλληλα, θα συζητηθεί το προφίλ των Ελληνορθόδοξων που έφεραν όπλα, καθώς και η ίδια η επιχείρηση του αφοπλισμού.

Παραδοτέο έργο:

Μεταγραφή και η αξιοποίηση των στοιχείων της συγκεκριμένης πηγής στην ψηφιακή πλατφόρμα διαχείρισης δεδομένων Heurist του Πανεπιστημίου του Σίδνεϋ, σύμφωνα με τους στόχους που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Επίσης, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης σε σχέση με της επαγγελματικές ασχολίες των Ελληνορθόδοξων, στα χάνια της ιστορικής χερσονήσου, κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, σε επιστημονική ανακοίνωση σε διεθνές συνέδριο.

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος:

Παρασκευάς Κονόρτας

Επιστημονική συνεργάτιδα:

Μαρία Αρβανίτη, υποψήφια διδάκτωρ του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

Πόλεμος και Πρόνοια κατά την Ελληνική Επανάσταση

Ως γεγονός που προκαλεί βίαιες ανατροπές στη ζωή των πληθυσμών, ο πόλεμος παραδοσιακά ενεργοποιεί προνοιακούς μηχανισμούς και “παράγει” νέα πεδία και λόγους προνοιακής δραστηριότητας. Η προσεγγιση μιας πολεμικής περιόδου από τη σκοπιά των προνοιακών πρακτικών που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της μάς δίνει τη δυνατότητα να αναδείξουμε πτυχές της ζωής της εμπόλεμης κοινωνίας, αλλά και να ανιχνεύσουμε τις, συχνά συγκρουόμενες, ιδιαίτερες κοινωνικές και πολιτικές δυναμικές που εκλυει ο πόλεμος, καθώς η διαχείριση της πρόνοιας, ιδιαίτερα εν καιρώ πολέμου, αναδεικνύεται σε σημαντικό πεδίο κοινωνικής και πολιτική νομιμοποίησης. Οι παραπάνω παρατηρήσεις αποκτούν ιδιαίτερη αξία στην περίπτωση της Ελληνικής Επανάστασης, όπου αφενός οι γνώσεις μας για τις επιπτώσεις του πολέμου στη ζωή των τοπικών πληθυσμών είναι πενιχρές και όπου αφετέρου τη διαχείριση της πρόνοιας αναλαμβάνει ένα νέο πολιτικό όργανο, η Διοίκηση.

Στόχος της έρευνας, συνεπώς, είναι ο εντοπισμός και η καταγραφή όλου του αρχαιακού αδημοσιευτου και δημοσιευμένου υλικού για τη λειτουργία της πρόνοιας κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

Παραδοτέο έργο:

- Κατάρτιση βάσης δεδομένων με όλα τα ατομικά και συλλογικά αιτήματα πρόνοιας, προς τη Διοίκηση.
- Ανακοίνωση σε επιστημονικό συνέδριο .

Ακαδημαϊκή υπεύθυνη:

Βασιλική Σειρηνίδου, επίκουρη καθηγήτρια, ΕΚΠΑ

Επιστημονικός συνεργάτης:

Λεωνίδας Χαραμόπουλος, υποψ. δρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Πόλεις του επαναστατημένου ελληνικού χώρου: τεκμήρια ιστορίας

Είτε ως κέντρα διοίκησης και εξουσίας, είτε ως οχυρά στρατηγικής σημασίας, είτε ως χώροι υποδοχής δημογραφικών πλεονασμάτων, οι πόλεις αισθάνονται, περισσότερο ίσως από άλλους κατοικημένους χώρους, τις δονήσεις των πολεμικών και επαναστατικών αναταράξεων. Με αφετηρία την υπόθεση αυτή, η έρευνα στοχεύει στην ανίχνευση των αποτυπωμάτων των ταραγμένων χρόνων του Αγώνα στις πόλεις του επαναστατημένου ελληνικού χώρου. Με δεδομένο τον σποραδικό έως σήμερα χαρακτήρα των πληροφοριών για τη ζωή των ελληνικών πόλεων κατά την Επανάσταση, στόχος έρευνας είναι να συγκεντρώσει τεκμηριωτικό υλικό που θα αποτελέσει τη βάση για τη σύνταξη συνθετικών μελετών. Στην κατεύθυνση αυτή θα αναζητηθεί κάθε πληροφορία σχετική με τις πληθυσμιακές ανακατατάξεις, την άμυνα και τον ανεφοδιασμό, τα μέτρα αστυνομικού και υγειονομικού ελέγχου και την καθημερινή ζωή στις εμπόλεμες πόλεις. Οι πληροφορίες θα αναζητηθούν τόσο σε αρχειακές (ιδιαίτερος στο Αρχείο του Μινιστηρίου της Αστυνομίας, 1822-1826) όσο και σε δημοσιευμένες πηγες (π.χ. απομνημονεύματα), αλλά και στον Τύπο της εποχής.

Παραδοτέο:

Ψηφιοποιημένη βάση-χάρτης με ιστορικά τεκμήρια για τις πόλεις κατά την περίοδο της Επανάστασης.

Ακαδημαϊκή υπεύθυνη:

Μαρία Ευθυμίου, καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Επιστημονικός συνεργάτης:

Άρης Κατωπόδης, μεταπτυχ. φοιτητής α΄ κύκλου, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Οι Εφημερίδες της Ελληνικής Επανάστασης, 1821-1832

Ιστοσελίδα προγράμματος: <http://1821press.gr>

Ο στόχος αυτού του ερευνητικού προγράμματος είναι η αποδελτίωση ελληνικών και ξένων εφημερίδων που κυκλοφορούσαν την περίοδο 1821-1832. Συγκεκριμένα, ο στόχος μας είναι να αποδελτίωσουμε πλήρως τις ελληνικές εφημερίδες (σ' αυτές συμπεριλαμβάνονται και οι ξενόγλωσσες που κυκλοφορούν στην Ελλάδα) και επιλεκτικά βρετανικές και γαλλικές εφημερίδες που ασχολούνται ιδιαίτερα με την Ελληνική Επανάσταση. Στο μέλλον σχεδιάζουμε να προσθέσουμε γερμανικές, αυστριακές και αμερικανικές εφημερίδες. Στις εφημερίδες που θα καλύψουμε έχουμε προσθέσει την επίσημη εφημερίδα των Ιονίων Νήσων.

Η τελική μορφή των περιλήψεων, μαζί με τα σώματα όλων των εφημερίδων που έχουμε συγκεντρώσει, θα αναρτηθεί σε ειδική ιστοσελίδα που θα κατασκευάσει η εφημερίδα *Καθημερινή*. Η ιστοσελίδα θα ξεκινήσει τη λειτουργία της (με ανοικτή πρόσβαση στο υλικό) τον Ιανουάριο του 2021. Για πρώτη φορά θα συγκεντρωθούν σε έναν χώρο, ελεύθερα προσβάσιμες, όλες οι εφημερίδες του Αγώνα. Για πρώτη φορά θα συνοδεύονται από περιλήψεις του κάθε τεύχους με δυνατότητα αναζήτησης για ονόματα/τοποθεσίες/γεγονότα.

Οι ξένες εφημερίδες που έχουν επιλεγεί είναι 3 Βρετανικές (*Times*, *Morning Chronicle*, *Examiner*) και 2 Γαλλικές (*Journal des Débats*, *Le Constitutionnel*). Έχουμε ήδη εντοπίσει πάνω από 2.000 άρθρα στους *Times* και έχουμε ξεκινήσει την επεξεργασία. Ο σκοπός μας είναι να εντοπίσουμε όλα τα δημοσιεύματα που αφορούν την Ελληνική Επανάσταση, να ετοιμάσουμε σύντομες περιλήψεις και πλήρη αποδελτίωση (ονόματα, τοπωνύμια, θέματα).

Για πρώτη φορά θα γίνει, επίσης, πλήρης αποδελτίωση των δημοσιευμάτων που αφορούν την Επανάσταση στη *Gazzetta Degli Stati Uniti Delle Isole Ionie* (1821-1832). Θα ετοιμάσουμε σύντομες περιλήψεις και πλήρη αποδελτίωση (ονόματα, τοπωνύμια, θέματα).

Η αποδελτίωση αυτή θα προσφέρει πλούτο πληροφοριών στις ερευνήτριες και τους ερευνητές αλλά και στο ευρύ κοινό που θα γνωρίσει άγνωστες πτυχές της Επανάστασης και την εικόνα της εκτός της επαναστατημένης χώρας. Θα του δοθεί έτσι η δυνατότητα να την κατανοήσει καλύτερα στην πολυπλοκότητά της και στις πολλές διαστάσεις της.

Παραδοτέα:

1. Πλήρης αποδελτίωση της εφημερίδας *Gazzetta Degli Stati Uniti Delle Isole Jonie* (όλα τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στην Ελληνική Επανάσταση, 1821-1832)
2. Πλήρης αποδελτίωση της εφημερίδας *Times* του Λονδίνου (όλα τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στην Ελληνική Επανάσταση, 1821-1832)

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος:

Αριστείδης Χατζής, Καθηγητής Φιλοσοφίας Δικαίου & Θεωρίας Θεσμών στο Τμήμα Ιστορίας & Φιλοσοφίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ

Επιστημονικοί συνεργάτες / επιστημονικές συνεργάτιδες:

Δρ. Νίκος Καποδίστριας

Δρ. Μαριτίνα Λεοντσίνη

Δρ. Μιχάλης Σωτηρόπουλος

Υπ. Διδ. Αθηνά Σπανίδου

**Το πολιτικό-ιδεολογικό περιεχόμενο της εμφύλιας ρήξης
στο τέλος της Ελληνικής Επανάστασης (1831-1832):
Οι αντανακλάσεις στη δημόσια σφαίρα**

Η παρούσα ερευνητική εργασία αποσκοπεί να διερευνήσει τα επιχειρήματα, τις αρχές και την ιδεολογία των αντίπαλων πολιτικών παρατάξεων του εμφυλίου που έλαβε χώρα στο τέλος της Ελληνικής Επανάστασης (1831-1832), τις διαφορές τους καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτές αποτυπώθηκαν στη δημόσια σφαίρα. Ο εμφύλιος πόλεμος εγγράφεται στη διαμάχη, η οποία διατρέχει την τελευταία φάση της Ελληνικής Επανάστασης, μεταξύ των οπαδών του Καποδίστρια («Κυβερνητικών», «Καποδιστριακών», «Ρωσικού» κόμματος) και των αντιπάλων τους («Αντικαποδιστριακών», «Αντιπολίτευσης», «Συνταγματικών» κλπ.). Η διαμάχη ξεκίνησε το 1830 με την εμφάνιση τοπικών εστιών αντιπολιτευτικής δράσης (Μάνη, Ύδρα, Ανατολική Στερεά) κατά του Κυβερνήτη, και κορυφώθηκε το 1831 με τη δολοφονία του, η οποία οδήγησε στον εμφύλιο πόλεμο, που τερματίστηκε με την έλευση του Όθωνα στο Ναύπλιο, τον Ιανουάριο του 1833. Η σύγκρουση αυτή, που σύμφωνα με τον ιστορικό Ιωάννη Πετρόπουλο (1968), είχε ένα έντονο ιδεολογικό πρόσημο, με τα αιτήματα της αντιπολίτευσης για Σύνταγμα και ατομικές ελευθερίες να βρίσκονται στο επίκεντρο, οδήγησε στην αποκρυστάλλωση του χαρακτήρα των πρώιμων πολιτικών παρατάξεων στην απελεύθερη Ελλάδα.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι πολλά και ποικίλα. Μεταξύ άλλων τα εξής: Άραγε, σε ποιο επίπεδο ο τρόπος οργάνωσης του κράτους και ο πολιτειακός χαρακτήρας του αποτέλεσαν σημεία σύγκρουσης κατά τη διάρκεια αυτής της μεταβατικής περιόδου; Πώς νοούνταν τα αιτήματα της Επανάστασης για κράτος δικαίου και χρηστή διοίκηση; Πώς εκφράζονταν τα ιδεολογικά ρεύματα του συνταγματισμού και του φιλελευθερισμού στην ελληνική πραγματικότητα; Ποια η έννοια «Αντίδρασις» και «τυραννία» στην Ελλάδα εκείνων των ταραγμένων χρόνων; Η διερεύνηση αυτού του ερωτήματος θα αναδείξει τη σκέψη των ανθρώπων της εποχής τόσο ως προς το περιεχόμενο των στόχων της Ελληνικής Επανάστασης, όσο ως προς και τον χαρακτήρα που έπρεπε να έχει το υπό σχηματισμό κράτος. Κύριο πεδίο έρευνας της παρούσας πρότασης θα αποτελέσει η δημόσια σφαίρα εκείνης της εποχής, της συγκρότησης του ελληνικού κράτους, το οποίο σήμερα συμπληρώνει 200 χρόνια ανεξάρτητου βίου.

Παραδοτέα:

- Ερευνητική εργασία έκτασης c.30.000 λέξεων
- Μία ανακοίνωση σε ημερίδα ή συνέδριο
- Ένα άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος:

Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Επιστημονικός συνεργάτης:

Σίμων Βεκρής, μεταπτυχιακός φοιτητής α΄ κύκλου Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

Η Επανάσταση του 1821 και η μελέτη της: το παράδειγμα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών αποτέλεσε και αποτελεί έναν κρίσιμο ερευνητικό και εκπαιδευτικό θεσμό για τη διατήρηση της μνήμης και τη μελέτη της Επανάστασης του 1821. Το Πανεπιστήμιο υπήρξε σε μεγάλο βαθμό παράγωγος της Επανάστασης, στα αμφιθέατρα και στα σπουδαστήρια του μελετήθηκε ο Αγώνας, την ώρα που ως ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα συνέβαλε καθοριστικά στη διατήρηση της μνήμης του και στις διαφορετικές εννοιολογήσεις του περιεχόμενου της, με βάση τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της εκάστοτε συγκυρίας.

Η έρευνα αποσκοπεί, καταρχάς, στη μελέτη της διδασκαλίας της Επανάστασης του 1821 στο πλαίσιο του προγράμματος σπουδών του ιδρύματος, στον 19ο και 20ό αιώνα έως σήμερα. Θα μελετηθούν τα προγράμματα των μαθημάτων, καθώς και τα εγχειρίδια διδασκαλίας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, ενώ θα καταγραφούν και οι διατριβές που εκπονήθηκαν στο ίδρυμα για το συγκεκριμένο θέμα. Τα στοιχεία αυτά θα διασταυρωθούν με σχετικές αναφορές από τα πρακτικά της Φιλοσοφικής Σχολής και της Συγκλήτου στο Ιστορικό Αρχείο του ΕΚΠΑ. Παράλληλα θα μελετηθεί ο δημόσιος λόγος του ιδρύματος για το 1821, όπως αποτυπώθηκε στα επίσημα κείμενα του ή στη συμμετοχή του στους επετειακούς εορτασμούς, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα εκείνο των 50 και 100 χρόνων από την Επανάσταση. Ο στόχος είναι να μελετηθεί η διδασκαλία και η έρευνα για τον Αγώνα εντός του ιδρύματος σε παραλληλία με τις σχετικές ιστοριογραφικές εξελίξεις και να αναδειχθεί η συμβολή του στη διαμόρφωση της σχετικής ιστορικής κουλτούρας των Νεοελλήνων.

Παραδοτέο έργο:

Κατάλογος μαθημάτων που διδάχθηκαν στο ΕΚΠΑ για την Επανάσταση του 1821/
Κατάλογος διδακτορικών και μεταπτυχιακών εργασιών ειδίκευσης που εκπονήθηκαν στο ΕΚΠΑ /Βιογραφικά των μελών του διδακτικού προσωπικού που δίδαξε την Επανάσταση του 1821/ Δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά

Επιστημονικός υπεύθυνος:

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, αναπληρωτής καθηγητής Θεωρίας και Ιστορίας της Ιστοριογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ

Επιστημονικοί συνεργάτες:

Μάνος Αυγερίδης, δρ Ιστορίας, ΕΚΠΑ
Δημήτριος Γαρρής, υπ. δρ Ιστορίας, ΕΚΠΑ

Παραστατικές Τέχνες και Επανάσταση του 1821

Ο 19ος αιώνας, εκτός από «εποχή των επαναστάσεων» και αιώνας των εθνικισμών, υπήρξε και μια περίοδος εξαιρετικής άνθησης του θεάτρου στην Ευρώπη: πολλαπλασιασμός θεατρικών έργων, δημιουργία θιάσων και ανέγερση θεάτρων στα αστικά κέντρα που μεγεθύνονται με τη Βιομηχανική Επανάσταση, διεύρυνση του κοινού στα λαϊκά στρώματα, ανάπτυξη του ειδικευμένου Τύπου, κλπ. Την ίδια εποχή, στον βαλκανικό χώρο, το θέατρο γνωρίζει επίσης αξιοσημείωτη ανάπτυξη. Ήδη τις παραμονές της Επανάστασης του 1821 το θέατρο αναγεννάται στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες ενώ η Οδησός, που είχε αναδειχτεί σε σημαντικό κέντρο του ελληνικού θεάτρου υπό την ιδεολογική επιρροή της Φιλικής Εταιρείας, γνώριζε παραστάσεις πρωτότυπων έργων με επαναστατικό περιεχόμενο.

Το θέατρο στα χρόνια της Επανάστασης θεωρείτο «σχολείον του πατριωτισμού», όργανο της μόρφωσης και του εκπολιτισμού του ανθρώπου, ιδέες που προέρχονται απευθείας από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Κατά συνέπεια, ταυτόχρονα με τον ένοπλο αγώνα, γράφονται και παίζονται πατριωτικά έργα, όπως του δραματικού συγγραφέα και ποιητή Θεόδωρου Αλκαίου, που υπήρξε ο ίδιος αγωνιστής με σημαντική δράση. Σύμφωνα με μαρτυρίες το 1825 παρουσιάστηκε στην Τήνο η τραγωδία «Μάρκος Μπότσαρης» (το πρώτο έργο με ήρωα της Επανάστασης) ενώ το πρώτο τυπωμένο θεατρικό έργο αφιερωμένο στην Ελληνική Επανάσταση, ο «Νικήρατος» της Ευανθίας Καΐρη, εκδόθηκε ανώνυμα στο Ναύπλιο το 1826.

Σε αυτό το πλαίσιο έντονων ιδεολογικών και καλλιτεχνικών ανακατατάξεων, προτείνουμε:

α) Να μελετηθεί η απήχηση της θεματολογίας της σχετικής με την Επανάσταση του 1821 στα έργα της ευρωπαϊκής και της ελληνικής δραματουργίας. Ειδικότερα, θα αναζητηθούν αναφορές στα γεγονότα, τα πρόσωπα, τις ιδέες της Ελληνικής Επανάστασης σε ελληνικά και ξένα έργα του 19ου αιώνα, θα εντοπιστούν παραστάσεις και εκδόσεις αυτών και θα διερευνηθεί η απήχισή τους στην κριτική και το κοινό.

β) Να δημιουργηθεί μια βιβλιογραφική βάση δεδομένων με όλη τη σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία που θα συγκεντρώσει η έρευνα.

Τα ευρήματα της έρευνας θα καταχωρηθούν σε βάση δεδομένων ανοιχτής πρόσβασης, που θα φιλοξενηθεί στον ιστότοπο του Εργαστηρίου Ιστορικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης.

Παραδοτέο έργο:

Τα ευρήματα των ως άνω ερευνών θα καταχωρηθούν σε αντίστοιχες βάσεις δεδομένων ανοιχτής πρόσβασης, οι οποίες μπορούν να φιλοξενηθούν στον ιστότοπο του Εργαστηρίου Ιστορικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης. Επίσης, από τα α. και β. θα προκύψουν επιστημονικές δημοσιεύσεις και/ή συνεδριακές ανακοινώσεις.

Ακαδημαϊκή υπεύθυνη:

Άννα Καρακατσούλη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Επιστημονική συνεργάτιδα:

Ευδοκία Δεληπέτρου, υπ. διδάκτωρ, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Η αρχιτεκτονική και οι τέχνες στα χρόνια της Επανάστασης Τομές και συνέχειες

Η Ελληνική Επανάσταση είχε καταλυτικές συνέπειες στην αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική παραγωγή των περιοχών όπου επικράτησε. Οι συγκρούσεις και η γενικότερη αναστάτωση ανέτρεψαν την καθιερωμένη ως τότε ανάπτυξη αυτής της παραγωγής, η οποία ωστόσο δεν διακόπηκε εντελώς, όπως μαρτυρούν τόσο οι πηγές της περιόδου όσο και τα σωζόμενα μνημεία και έργα.

Όπως επέβαλαν οι ανάγκες του πολέμου, η οικοδομική δραστηριότητα επικεντρώθηκε στις οχυρώσεις, με έμφαση στην επισκευή παλαιών κάστρων που γνώρισαν νέα χρήση. Οι επεμβάσεις αυτές, μαζί με τις καταστροφές που προκάλεσαν οι εχθροπραξίες, καθόρισαν τη μορφή με την οποία σώζονται σήμερα πολλά μνημεία οχυρωματικής αρχιτεκτονικής. Παράλληλα οικοδομήθηκαν και νέες οχυρώσεις, συνήθως βιαστικά και πρόχειρα, όπως μαρτυρούν τα μορφολογικά και κατασκευαστικά τους χαρακτηριστικά.

Στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική παρατηρείται έντονη υποχώρηση, χωρίς ωστόσο να απουσιάζει ένα μεγάλο οικοδομικό πρόγραμμα, η ίδρυση του ναού της Παναγίας της Τήνου, σχεδόν αμέσως μετά την εύρεση της εικόνας που χαιρετίστηκε ως ένδειξη της θείας θέλησης για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Επίσης, μέσα στις φλόγες του πολέμου εξακολούθησαν να δραστηριοποιούνται ζωγράφοι και αργυροχόοι, άλλοτε στα κέντρα των γεγονότων και άλλοτε αποτραβηγμένοι σε ασφαλείς περιοχές, όπως τα νησιά των Κυκλάδων.

Το πρόγραμμα έχει ως στόχο να συγκεντρώσει και να αξιολογήσει όλες τις διαθέσιμες μαρτυρίες για την αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική παραγωγή στις εξεγερμένες περιοχές της Ελλάδας από το 1821 ως το 1828, ώστε να διερευνηθούν α) τα κίνητρα για τη δραστηριοποίηση των επαναστημένων Ελλήνων σε αυτό το πεδίο, β) οι προτεραιότητες και οι κατευθύνσεις που ακολουθήθηκαν, γ) η θέση των καλλιτεχνών μέσα στο εμπόλεμο περιβάλλον, δ) η συνέχεια ή μη της μεταβυζαντινής παράδοσης στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό και τα έργα τέχνης, και ε) η εικόνα που προσφέρουν για την περίοδο τα σωζόμενα έργα.

Παραδοτέα:

Το πρόγραμμα θα ολοκληρωθεί με τη σύνταξη συνθετικών μελετών επάνω στους κύριους άξονες της έρευνας (οχυρωματική αρχιτεκτονική, ναοδομία, ζωγραφική και μικροτεχνία), οι οποίες θα δημοσιοποιηθούν με ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια και δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά, τμηματικά ή εν συνόλω.

Ακαδημαϊκός υπεύθυνος:

Γεώργιος Πάλλης, επίκουρος καθηγητής Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Επιστημονικός/ή συνεργάτης/τιδα

Νικόλαος Καρνούσκος, μεταπτ. φοιτητής α΄ κύκλου, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Δήμητρα Λιανού, μεταπτ. φοιτήτρια α΄ κύκλου, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ